

Militair landschap
Hoe werkt de Waterlinie
De linie gemobiliseerd

ONTDEK HET GEHEIME WAPEN VAN NEDERLAND

Wandelen, fietsen, varen
Lekker uit eten of overnachten
Forten bezoeken

HOLLANDSE
WATERLINIE
LAAT JE VERRASSEN

Tot de knieën in het water

Een laagje water van veertig à vijftig centimeter onttrok de ondergrond volledig aan het zicht en maakte het land onbegaanbaar voor soldaten, voertuigen of paarden. Tegelijkertijd was het gebied te ondiep om te bevaren.

Nederland is beroemd om zijn eeuwenlange strijd tegen het water. Dat water ook een bondgenoot was, is minder bekend. In tijden van oorlog liet men opzettelijk land onder water lopen om de vijand tegen te houden (inunderen). Een bekende waterlinie in ons land is de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Deze verdedigingslinie van maar liefst 85 kilometer lengte loopt van de voormalige Zuiderzee bij Muiden tot aan de Biesbosch. Zij bestond uit een ingenieus systeem van sluisen, dijken en kanalen en lag als een beschermende krans rondom de steden van Holland en Utrecht. De Waterlinie is drie tot vijf kilometer breed.

Water als bondgenoot In Nederland is water vaak benut als verdedigingsmiddel. De Romeinen gebruikten de Rijn als rijksgrens en verdedigingslinie. In de Middeleeuwen werden rondom kastelen en steden grachten gegraven om tegenstanders te weren. Dankzij de Oude Hollandse Waterlinie kon in 1672 de opmars van het Franse leger worden gestopt.

Tussen 1815 en 1885 onderging het verdedigingsstelsel een flinke verbetering; de Nieuwe Hollandse Waterlinie werd aangelegd. Het verschil met de Oude Hollandse Waterlinie was dat de Linie nu ook de stad Utrecht beschermde en bovendien beter bestand was tegen moderne aanvalswapens.

Een klein laagje water, gemiddeld maar veertig centimeter diep, was genoeg om het land verraderlijk en moeilijk begaanbaar te maken voor mensen, voertuigen en paarden. Tegelijkertijd was het te ondiep om per boot te bevaren. Omstreeks 1870 kon de Waterlinie binnen een kleine drie weken onder water gezet worden dankzij een slim systeem van sluisen, dijken en inundatiekanalen. Op zwakke punten werd de natuurlijke verdedigingslinie versterkt door forten, kazematten en schuilplaatsen. De Linie heeft vijf vestingsteden: Muiden, Weesp, Naarden, Gorinchem en Woudrichem.

De Nieuwe Hollandse Waterlinie heeft nooit haar waarde als verdedigingslinie echt kunnen bewijzen, maar is wel drie keer (gedeeltelijk) in staat van verdediging gebracht. De eerste keer was in 1870 toen de Frans-Duitse oorlog dreigde uit te draaien op een Europese oorlog. De tweede keer was tijdens de Eerste Wereldoorlog en de laatste keer in 1939 toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak.

In het voorjaar van 1815 gaf Koning Willem I opdracht tot de aanleg van de Waterlinie. Dit op aandringen van de toenmalige Inspecteur-Generaal van Fortificatiën Cornelis Kraijenhoff. Deze luchtopname geeft een prachtig beeld van de strakke profielen van het nagenoeg onbegroeide Fort bij Vechten in 1926. Militairen oefenden regelmatig in de Hollandse Waterlinie.

Houten huizen bij Weesp. Tot 1953 golden er allerlei beperkende bouw- en beplantingsvoorschriften in de schootsvelden van de forten. Dit was vastgelegd in de Kringenwet.

Verboden Kringen Om in oorlogstijd een vrij schootsveld in de Linie te hebben was het gebied rond de verdedigingswerken ingedeeld in zones van driehonderd, zeshonderd en duizend meter. Dit waren de zogenaamde Verboden Kringen. In deze gebieden moest men zich houden aan allerlei bouw- en beplantingsvoorschriften. Deze hadden ook invloed op de infrastructuur in de Waterlinie.

De Kringenwet uit 1853 bepaalde dat er binnen een kring van driehonderd meter alleen houten huizen mochten worden gebouwd. In de middelste kring, van driehonderd tot zeshonderd meter, mocht men tot een halve meter boven de grond in steen bouwen en de haard en de schoorsteen mochten in steen, maar verder moest alles bestaan uit brandbare stoffen. In de buitenste kring waren in principe alle bouwmaterialen geoorloofd, maar bij 'afkondiging van den staat van oorlog' en bij mobilisatie konden op last van de militaire bevelhebber alle aanwezige gebouwen, bomen en andere obstakels zonder enige vorm van proces worden geruimd.

Beleef de Waterlinie zelf

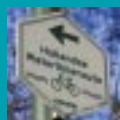
Fort bij Rijnauwen is het grootste fort in de Hollandse Waterlinie. Dit fort van Staatsbosbeheer is in de zomermaanden geopend voor publiek.

Schuitje varen, theetje drinken Van ommetje tot meerdaagse trektocht. Wandelen, fietsen, varen, schaatsen en skeeleren; het kan allemaal in de Linie. Er zijn verschillende routes uitgezet die u kunt bekijken op de website www.hollandsewaterlinie.nl. U kunt bijvoorbeeld het 145 kilometer lange Waterliniep pad lopen van Muiden tot aan de Biesbosch. Stichting Wandelplatform-LAW heeft hiervoor een route gids met achtergrondinformatie uitgegeven. De gids is voorzien van toeristische tips, informatie over openbaar vervoer en overnachtingsmogelijkheden. De wandelgids kost €12,60 en is verkrijgbaar bij boekhandel en VVV. ISBN: 90-71068-61-7.

Mooie routes Met de Waterliniekaarten van Staatsbosbeheer in de hand ontdekt u de mooiste plekjes per fiets, wandelend of in de kano. Er is een noord- en een zuidkaart gemaakt waarop de belangrijkste cultuurhistorische elementen van de Linie zijn aangegeven, zoals forten, groepsschuilplaatsen en voormalige inundatiegebieden. De kaarten zijn verkrijgbaar bij Staatsbosbeheer, de boekhandel en VVV voor €4,50 per stuk.

Op sommige forten kunt u met een hapje en drankje op het terras genieten van de historie en de mooie omgeving, zoals hier op Werk aan de Korten Uitweg.

Er zijn veel plekken en bouwwerken in het landschap die herinneren aan de Hollandse Waterlinie. Sommige zijn stoer en opvallend, zoals de forten. Andere elementen liggen verscholen, zoals dijken, kazematten, inundatiekanalen of sluisen. Steeds meer verdedigingswerken krijgen een nieuwe functie, bijvoorbeeld als congrescentrum of als wijnkelder. In de maanden mei tot en met september zijn in veel forten rondleidingen mogelijk. In de wintermaanden overnachten de vleermuizen op de forten. Daarom zijn de meeste forten dan gesloten.

Er is veel te beleven in de Waterlinie. Voor fietsers, wandelaars en watersporters zijn mooie recreatieve routes uitgezet in het militaire landschap van deze waterlinie. Op Fort bij Rijnauwen en Fort bij Vechten kunt u nog de oorspronkelijke militaire sfeer ervaren. Ook zijn er musea, zoals het informatiecentrum Hollandse Waterlinie op Fort bij Vechten, het Nederlands Vestingmuseum in Naarden, de Oudheidskamer Vreeswijk, het Muiderslot en Slot Loevestein. En op het terrein van Werk aan de Hoofddijk in Utrecht zijn botanische tuinen aangelegd.

Fortenmaand Jaarlijks in september is de Nationale Fortenmaand. Dan openen nog meer forten hun deuren. Ze zijn dan vaak het decor voor bijzondere kunstexposities en verrassende theatervoorstellingen. Of er zijn rondleidingen en wandelingen van fort naar fort uitgestippeld. Kinderen kunnen tijdens de fortenmaand een spannende speurtocht volgen. Kijk voor het uitgebreide programma van de Nationale Fortenmaand op internet: www.fortenmaand.nl.

Sterke mannen schieten met zwaar geschut! Elke derde zondag van de maand (apr. t/m sept.) oefenen de kanonniers van de Vestingartillerie in Naarden met hun geschut.

Voetveren en watertaxi In de zomermaanden varen er op vaste tijden verschillende voetveren vanuit Gorinchem over de Waal en Merwede naar Woudrichem, Slot Loevestein en het Fort bij Vuren. Gorinchem heeft ook een watertaxi die passagiers ophaalt vanuit de wijde omgeving en naar de gewenste bestemming brengt. Het enige wat u hiervoor hoeft te doen is uiterlijk één uur van tevoren te reserveren door te bellen naar 06-22558233. De fiets mag gratis mee. De prijs is afhankelijk van het aantal mensen (max.12).

Eten en overnachten Vroeger bestond een soldatendiner in de Linie veelal uit rats, kuchen en bonen en op zaterdag aten de soldaten vaak erwtensoep met spek en rookworst. Nu is het aanbod een stuk uitgebreider. Zeker in de Vechtstreek, Utrecht en in de vestingsteden is veel keus. In Fort bij Vuren, Werk aan de Korten Uitweg en Fort Spion kunt u eten, drinken en overnachten. Op sommige forten, zoals bijvoorbeeld Fort bij Vechten en Fort bij Asperen, kunt u bij gelegenheid eten. In het Theehuis Rijnauwen, gebouwd van hout omdat het in een Verboden Kring ligt, kunt u genieten van veel soorten pannenkoeken.

Activiteiten

Volop spektakel op Fort bij Vechten

Op Fort bij Vechten is in een voormalige genieloods het informatiecentrum Hollandse Waterlinie gevestigd. Maar dit fort biedt meer. Ieder jaar in het laatste weekend van juni is er een kersenfestival, waarbij u kunt genieten van een cultureel hoogstandje en bijzondere culinaire versnaperingen, zoals high tea en een kersendiner. Ook is er een openluchttheatervoorstelling van 'De Kersentuin'. Ieder tweede weekend van september staat bol van activiteiten voor kinderen, bijvoorbeeld het Speelfort met historische verkleedpartijen en levend stratego. Het derde weekend van oktober staat in

het teken van hout. De manifestatie is een krachtenbundeling van moderne en ambachtelijke meubelmakers, houtsnijders, houtdraaiers, beeldhouwers en mensen die cursussen geven op dit gebied. In zijn soort is het de grootste van Nederland. Voor kinderen is er een houten kermis met reuzenrad, draaimolen, familieschommel en een doolhof met uitkijktoren.

Fort bij Vuren Weekendwandelingen incl. overnachting

In samenwerking met Staatsbosbeheer organiseert de beheerder van Fort bij Vuren ieder jaar tweedaagse wandelingen rondom het gebied Asperen, Vuren en Gorinchem. U luncht en slaapt op forten in de Hollandse Waterlinie en loopt gemiddeld 22 kilometer per dag onder begeleiding van een ervaren gids. Op de website www.wff.nl leest u in welke weekenden dit plaatsvindt.

Vesting Naarden Te voet en te water

Het Nederlands Vestingmuseum en de Werkgroep Vestingstad organiseren een paar keer per jaar een bijzondere combinatie wandeling/rondvaart

rond en door de Vesting Naarden. Deze combinatie-tocht duurt drie uur en bestaat uit anderhalf uur varen en anderhalf uur wandelen. Een kanonnier van het Vestingmuseum neemt de bezoekers iedere eerste zondag van de maand mee in het bastion. Hij laat zien waar de manschappen sliepen, aten en werkten. Het einde belooft een daverend slotakkoord!

Beleef de Vesting3hoek

Samen met de vestingen Woudrichem en Slot Loevestein vormt de vestingstad Gorinchem de Vesting3hoek. Zo kunt u op één dag drie provincies bezoeken, zeshonderd jaar geschiedenis beleven en twee rivieren bevaren rond de Hollandse Waterlinie. Vanuit Gorinchem is de Vesting3hoek te bezoeken met de veerdienst, die via drie rivieren de verschillende onderdelen

van de Vesting3hoek met elkaar verbindt. Aan de overzijde van de rivier lonkt Woudrichem, waar het heerlijk dwalen is in de monumentale straten. Een bezoek aan het Visserij- en Cultuurmuseum geeft een goed beeld van de belangrijkste bestaansbron in het verleden: de visserij. In het noorden van de Waterlinie zijn de vestingsteden Naarden, Muiden en Weesp ook zeker een bezoek waard.

Colofon

Deze brochure is een uitgave van het

Projectbureau Nieuwe Hollandse Waterlinie

Postbus 406

3500 AK Utrecht

Telefoon 030 239 90 20

Meer informatie over het Nationaal Project

www.hollandsewaterlinie.nl

Voor informatie over evenementen en

toeristische voorzieningen kunt u terecht

bij de plaatselijke VV's en de forten.

Tekst en samenstelling

Hemels van der Hart

Projectbureau Nieuwe

Hollandse Waterlinie

Vormgeving

Hemels van der Hart

Kaart

Topografische Dienst

Emmen en Plan de

Campagne

Foto's

Wim van der Ende,

Wim van Est en Foto

Collectie Nederlands

Instituut voor Militaire

Historie

Drukwerk

VOB

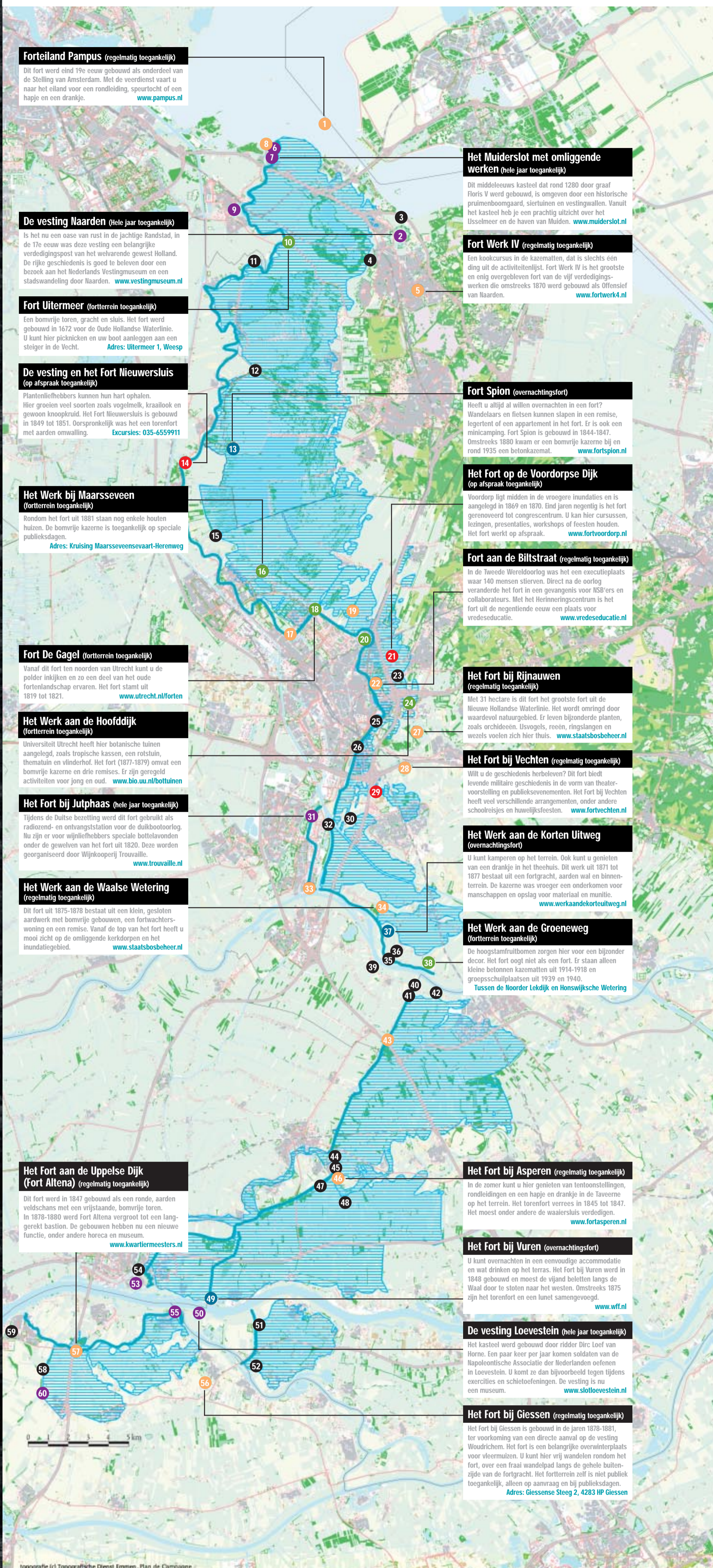
Oplage

20.000 ex.

HOLLANDE
WATERLINIE[®]
LAAT JE VERRASSEN

BELEEF DE HOLLANDSE WATERLINIE

Fietsen, wandelen, varen, musea bezoeken, rondleidingen, eten, overnachten. De Hollandse Waterlinie biedt volop recreatieve mogelijkheden. Maar liefst 60 verdedigingswerken met ieder hun eigen verhaal. www.hollandsewaterlinie.nl

Forteiland Pampus (regelmatig toegankelijk)
Dit fort werd eind 19e eeuw gebouwd als onderdeel van de Stelling van Amsterdam. Met de veerdienst vaart u naar het eiland voor een rondleiding, speurtocht of een hapje en een drankje. www.pampus.nl

De vesting Naarden (hele jaar toegankelijk)
Is het nu een oase van rust in de jachtige Randstad, in de 17e eeuw was deze vesting een belangrijke verdedigingspost van het welvarende gewest Holland. De rijke geschiedenis is goed te beleven door een bezoek aan het Nederlands Vestingmuseum en een stadswandeling door Naarden. www.vestigingmuseum.nl

Fort Uitermeer (fortterrein toegankelijk)
Een bomvrije toren, gracht en sluis. Het fort werd gebouwd in 1672 voor de Oude Hollandse Waterlinie. U kunt hier picknicken en uw boot aanleggen aan een steiger in de Vecht. Adres: Uitermeer 1, Weesp

De vesting en het Fort Nieuwersluis (op afspraak toegankelijk)
Plantenliefhebbers kunnen hun hart ophalen. Hier groeien veel soorten zoals vogelmelk, kraalook en gewoon knooppkruid. Het Fort Nieuwersluis is gebouwd in 1849 tot 1851. Oorspronkelijk was het een torenfort met aarden omwalling. Excursies: 035-6559911

Het Werk bij Maarsseveen (fortterrein toegankelijk)
Rondom het fort uit 1881 staan nog enkele houten huizen. De bomvrije kazernes is toegankelijk op speciale publieksdagen. Adres: Kruising Maarsseveensevaart-Herenweg

Fort De Gagel (fortterrein toegankelijk)
Vanaf dit fort ten noorden van Utrecht kunt u de polder inrijken en zo een deel van het oude fortlandschap ervaren. Het fort stamt uit 1819 tot 1821. www.utrecht.nl/forten

Het Werk aan de Hoofddijk (fortterrein toegankelijk)
Universiteit Utrecht heeft hier botanische tuinen aangelegd, zoals tropische kassen, een rotstuint, thematuin en vlinderhof. Het fort (1877-1879) omvat een bomvrije kazernes en drie remises. Er zijn geregeld activiteiten voor jong en oud. www.bio.uu.nl/bottuinen

Het Fort bij Jutphaas (hele jaar toegankelijk)
Tijdens de Duitse bezetting werd dit fort gebruikt als radiozender- en ontvangststation voor de duikbootoorlog. Nu zijn er voor wijnliefhebbers speciale bottlevonden onder de gewelven van het fort uit 1820. Deze worden georganiseerd door Wijnkooperij Trouvaille. www.trouvaille.nl

Het Werk aan de Waalse Wetering (regelmatig toegankelijk)
Dit fort uit 1875-1878 bestaat uit een klein, gesloten aardwerk met bomvrije gebouwen, een fortwachterswoning en een remise. Vanaf de top van het fort heeft u mooi zicht op de omliggende kerkdorpen en het inundatiegebied. www.staatsbosbeheer.nl

Het Fort aan de Uppelse Dijk (Fort Altena) (regelmatig toegankelijk)
Dit fort werd in 1847 gebouwd als een ronde, aarden veldschans met een vrijstaande, bomvrije toren. In 1878-1880 werd Fort Altena vergroot tot een langgerekt bastion. De gebouwen hebben nu een nieuwe functie, onder andere horeca en museum. www.kwartiermeesters.nl

Het Muider slot met omliggende werken (hele jaar toegankelijk)
Dit middeleeuws kasteel dat rond 1280 door graaf Floris V werd gebouwd, is omgeven door een historische pruimenboomgaard, siertuinen en vestingwallen. Vanuit het kasteel heb je een prachtig uitzicht over het IJsselmeer en de haven van Muiden. www.muider slot.nl

Fort Werk IV (regelmatig toegankelijk)
Een kookcursus in de kazematten, dat is slechts één ding uit de activiteitenlijst. Fort Werk IV is het grootste en enig overgebleven fort van de vijf verdedigingswerken die omstreeks 1870 werd gebouwd als Offensief van Naarden. www.fortwerk4.nl

Fort Spion (overnachtingsfort)
Heeft u altijd al willen overnachten in een fort? Wandelers en fietsers kunnen slapen in een remise, legerent of een appartement in het fort. Er is ook een minicamping. Fort Spion is gebouwd in 1844-1847. Omstreeks 1880 kwam er een bomvrije kazernes bij en rond 1935 een betonkazemat. www.fortspion.nl

Het Fort op de Voordorpse Dijk (op afspraak toegankelijk)
Voordorp ligt midden in de vroegere inundaties en is aangelegd in 1869 en 1870. Eind jaren negentig is het fort gerenoveerd tot congrescentrum. U kan hier cursussen, lezingen, presentaties, workshops of feesten houden. Het fort werkt op afspraak. www.fortvoordorp.nl

Fort aan de Biltstraat (regelmatig toegankelijk)
In de Tweede Wereldoorlog was het een executieplaats waar 140 mensen stierven. Direct na de oorlog veranderde het fort in een gevangenis voor NSB'ers en collaborateurs. Met het Herinneringscentrum is het fort uit de negentiende eeuw een plaats voor vredeseducatie. www.wredeseducatie.nl

Het Fort bij Rijnauwen (regelmatig toegankelijk)
Met 31 hectare is dit fort het grootste fort uit de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Het wordt omringd door waardevol natuurgebied. Er leven bijzondere planten, zoals orchideeën. IJsvogels, reeën, ringslangen en wezels voelen zich hier thuis. www.staatsbosbeheer.nl

Het Fort bij Vechten (regelmatig toegankelijk)
Wilt u de geschiedenis herbeleven? Dit fort biedt levende militaire geschiedenis in de vorm van theatervoorstelling en publieksevenementen. Het Fort bij Vechten heeft veel verschillende arrangementen, onder andere schoolreisjes en huwelijksfeesten. www.fortvechten.nl

Het Werk aan de Korten Uitweg (overnachtingsfort)
U kunt kamperen op het terrein. Ook kunt u genieten van een drankje in het theehuis. Dit werk uit 1871 tot 1877 bestaat uit een fortgracht, aarden wal en binnen-terrein. De kazernes was vroeger een onderkomen voor manschappen en opslag voor materiaal en munitie. www.werkaandekorteweg.nl

Het Werk aan de Groeneweg (fortterrein toegankelijk)
De hoogstamfruitbomen zorgen hier voor een bijzonder decor. Het fort oogt niet als een fort. Er staan alleen kleine betonnen kazematten uit 1914-1918 en groepsschuilplaatsen uit 1939 en 1940. **Tussen de Noorder Lekdijk en Honswijksche Wetering**

Het Fort bij Asperen (regelmatig toegankelijk)
In de zomer kunt u hier genieten van tentoonstellingen, rondleidingen en een hapje en drankje in de Taveerne op het terrein. Het torenfort verrees in 1845 tot 1847. Het moest onder andere de waalersluis verdedigen. www.fortasperen.nl

Het Fort bij Vuren (overnachtingsfort)
U kunt overnachten in een eenvoudige accommodatie en wat drinken op het terras. Het Fort bij Vuren werd in 1848 gebouwd en moest de vijand beletten langs de Waal door te stoten naar het westen. Omstreeks 1875 zijn het torenfort en een lunet samengevoegd. www.wff.nl

De vesting Loevestein (hele jaar toegankelijk)
Het kasteel werd gebouwd door ridder Dirck Loef van Horne. Een paar keer per jaar komen soldaten van de Napoleontische Associatie der Nederlanden oefenen in Loevestein. U komt ze dan bijvoorbeeld tegen tijdens exercities en schietoefeningen. De vesting is nu een museum. www.slotlovestein.nl

Het Fort bij Giessen (regelmatig toegankelijk)
Het Fort bij Giessen is gebouwd in de jaren 1878-1881, ter voorkoming van een directe aanval op de vesting Woudrichem. Het fort is een belangrijke overwinterplaats voor vleermuizen. U kunt hier vrij wandelen rondom het fort, over een fraai wandelpad langs de gehele buitenzijde van de fortgracht. Het fortterrein zelf is niet publiek toegankelijk, alleen op aanvraag en bij publieksdagen. Adres: Giessense Steeg 2, 4283 HP Giessen

0 1 2 3 4 5 km

topografie (c) Topografische Dienst Emmen, Plan de Campagne

De Linie in cijfers

Lengte	85 kilometer (van Muiden tot de Biesbosch)
Breedte	variërend van 3 tot 5 kilometer
Oppervlakte	50.000 hectare
Gebied	5 provincies 25 gemeenten 3 waterschappen
Verdedigingswerken (forten etc.)	60
Rijksmonumenten	21
Inundatiegebieden	10 kommen
Sluizen, dijken, kanalen, kazematten, etc.	ruim 1.000

Overzicht verdedigingswerken

1 Forteiland Pampus	16 Het Werk bij Maarsseveen	31 Het Fort bij Jutphaas	46 Het Fort bij Asperen
2 De vesting Naarden	17 Het Fort aan De Klop	32 De 'Plofsluis' bij Jutphaas	47 Batterij aan de Nieuwe Lingedijk
3 Fort Ronduit	18 Fort De Gagel	33 Het Verdedigingswerk te Vreeswijk	48 Fort bij de Nieuwe Steeg
4 Batterijen aan de Karnemelksloot	19 Het Fort op de Ruigenhoekse Dijk	34 Het Werk aan de Waalse Wetering	49 Het Fort bij Vuren
5 Fort Werk IV	20 Fort Blauwkapel	35 Het Fort Honswijk	50 De vesting Loevestein
6 De vesting Muiden	21 Het Fort op de Voordorpse Dijk	36 De Lunet bij Honswijk of de Lunet aan De Snel	51 Batterij onder Brakel
7 Het Muider slot met omliggende werken	22 Fort aan de Biltstraat	37 Het Werk aan de Korten Uitweg	52 Batterij onder Poederrijen
8 De Westbatterij	23 De Werken bij Griftestein	38 Het Werk aan de Groeneweg	53 De vesting Gorinchem
9 De vesting Weesp	24 Het Werk aan de Hoofddijk	39 Batterij aan de zuidelijke Lekdijk	54 Batterij aan de Broekse Sluis
10 Fort Uitermeer	25 Fort Het Vossegat	40 Fort Everdingen	55 De vesting Woudrichem
11 Fort Hinderdam	26 De vier Lunetten op de Houtense Vlakte	41 Drie geschutsbanken achter de Diefdijk	56 Het Fort bij Giessen
12 Het Fort Kijkuit	27 Het Fort bij Rijnauwen	42 Het Werk aan het Spoel	57 Het Fort aan de Uppelse Dijk (Fort Altena)
13 Fort Spion	28 Het Fort bij Vechten	43 Waterkering en kanonkazemat Diefdijk	58 Het Werk aan de Bakkerskil
14 De vesting en Het Fort Nieuwersluis	29 Fort bij 't Hemeltje	44 Werk op de spoorweg bij de Diefdijk	59 Het Fort aan het Steurgat
15 Het Fort bij Tienhoven	30 De Batterijen aan de Overeindse Weg	45 Batterijen aan de Meerdijk	60 Papsluis

LEGENDA

- Hoofdverdedigingslijn
- Inundatievelden
- Fortterrein toegankelijk
- Overnachtingsfort
- Hele jaar toegankelijk
- Op afspraak toegankelijk
- Regelmatig toegankelijk
- Niet toegankelijk

HOLLANDSE WATERLINIE

LAAT JE VERRASSEN